

УДК 338.24

В. В. Лойко,

к. е. н., доцент, докторант кафедри економіки, обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті розглянуто сутність енергетичної безпеки як функціональної складової економічної безпеки, наведено результати узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «енергетична безпека», проаналізовано загрози енергетичній безпеці на рівні держави.

In article the essence of power safety as functional making economic safety is investigated, results of generalization of existing approaches to concept definition «power safety» are induced, threats of power safety at state level are analyzed.

Ключові слова: енергетична безпека, складова, економічна безпека, держава, загрози.

Keywords: power safety, component, economic safety, the state, threats.

Вступ. В сучасному світі національна безпека держави, економічна та енергетична безпека взаємозалежні. Прогнози вчених показують, що в найближчі десятиріччя споживання енергоресурсів не буде мати тенденції до зменшення. Нерівномірність забезпечення країн світу та регіонів окремих країн енергетичними ресурсами приводить до виникнення загроз енергетичній безпеці і, як наслідок, економічній та національній безпеці, особливо в тих країнах, які не мають достатньої кількості запасів корисних копалин, зокрема, вугілля, нафти та природного газу. Прогноз вчених, що до 2050 р. можна очікувати подвоєння попиту на енергоресурси, викликає доцільність дослідження енергетичної безпеки як функціональної складової економічної та національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, які пов'язані з економічною та енергетичною безпекою розглянуто в працях зарубіжних та українських вчених, зокрема: Л. Абалкіна, І Бенько, О. Власюка, А. Михайленко, В. Сенчанова, В. Гейця, В. Гобуліна, Я. Жаліла, А. Качинського, С. Пирожкова, А. Сухорукова, А. Шидловського, В. Шлемко. Питання енергетичної безпеки в контексті економічної безпеки держави та регіону потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Визначення сутності та змісту енергетичної безпеки як функціональної складової економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Дослідження проблеми економічної безпеки в працях вітчизняних і зарубіжних економістів пов'язано з розробкою актуальних аспектів теорії безпеки, дослідженню питань вразливості економічних систем різних держав, зокрема за енергетичною безпекою. Економічна безпека держави вимагає наявності достатньої кількості ресурсів для реалізації відтворювальних процесів і забезпечення соціальної стабільності, зокрема енергетичних ресурсів. Енергетична безпека є однією із найважливіших функціональних складових економічної безпеки як на рівні держави так і на рівні регіону. Різноманітні підходи до визначення енергетичної безпеки в працях зарубіжних і українських вчених показують (табл.1), що природа енергетичної безпеки має динамічний характер.

Таблиця 1
Результати узагальнення існуючих підходів до визначення терміну «енергетична безпека» в працях зарубіжних та українських вчених (узагальнено автором)

Автор	Визначення терміну
Шидловський А.К., Кавалко М.П.	Енергетична безпека як одна із найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність і, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни. Політична і енергетична незалежність є взаємообумовленими [1, С. 370]
Сайт Світової енергетичної ради	Енергетична безпека – це впевненість у тому, що енергія буде в наявності і в тій кількості та якості, які вимагаються за даними економічних умов [2]
Сайт Міжнародного енергетичного агентства	Енергетична безпека – безперервна фізична доступність за ціною, яка є прийнятною з точки зору дотримання екології [3]
Денчев К.	Економічна безпека для країн-імпортерів – це передусім забезпечення надійності їх енергопостачання, диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, забезпечення безпеки енергетичної інфраструктури, впровадження нових технологій для зниження залежності від імпорту енергоресурсів. Для країн-експортерів – це закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами, забезпечення капіталу та фінансування інвестицій в інфраструктуру та розробку ресурсів [4, С. 57]
Морозов В.В.	Енергетична безпека – це надійне і безперебійне забезпечення споживачів електричною і паливною енергією [5, С. 28]
Грязнов Л.	Енергетична безпека ринкової економіки – це забезпеченість економіки паливно-енергетичними ресурсами за вартістю, за якої з однієї сторони, є можливими процеси відтворення у галузях ПЕК, а, з другої сторони, коли в основних галузях національної економіки створюється позитивна додана вартість [6]
Микитенко В.В.	Енергетична безпека – система поєднання потенціалів – економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного і, власне, енергетичного, а також факторів наукового, географічного, організаційного, управлінського тощо, без урахування яких аналіз будь-якої безпеки неможливий [7, С. 41]
Земляний М. Г.	Енергетична безпека країни – стан її захищеності від загроз енергетичного характеру [8, С.61]
Сухін Є.І.	Енергетична безпека - спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливостей керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту

	національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах [9, С. 9]
Енергетична Стратегія України на період до 2030 р.	Енергетична безпека є невід'ємною складовою економічної і національної безпеки, необхідною умовою існування і розвитку держави. У сучасному розумінні гарантування енергетичної безпеки – це досягнення стану технічного надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийнятнього забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики [10]
Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	Енергетична безпека – це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану [11]

За проведеними дослідженнями сутності наведених визначень терміну «енергетична безпека» можна зробити наступні висновки. Енергетична безпека є однією із найважливіших функціональних складових економічної безпеки [1, 10, 11]. Енергетична безпека – стан захищеності національних інтересів в енергетичній сфері [11], від загроз енергетичного характеру [8], стан забезпечення економіки енергетичними ресурсами [10] або захищеність економіки паливно-енергетичними ресурсами [6]. Враховуючи нерівномірне розташування паливно-енергетичних ресурсів за країнами світу, енергетична безпека для країн-імпортерів – це забезпечення надійності їх енергопостачання, для країн-експортерів - закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами [4]. Енергетична безпека – система поєднання потенціалів [7]. Кожен із наведених вище підходів до визначення терміну «енергетична безпека» ґрунтується на різних її аспектах, це утруднює дослідження енергетичної безпеки з економічної точки зору. Підсумовуючи визначення енергетичної безпеки, які надано різними літературними джерелами, та зважаючи на те, що Україна є країною-імпортером паливно-енергетичних ресурсів, доцільно визначити енергетичну безпеку як стан захищеності держави або регіону в енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру шляхом диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, забезпечення безпеки енергетичної інфраструктури, впровадження нових технологій для зниження залежності від імпорту енергоресурсів за рахунок розвитку нетрадиційної енергетики.

За даними Міжнародного енергетичного агентства основним первинним джерелом енергії до 2035 року залишиться викопане паливо: кам'яне вугілля, нафта та газ. За прогнозами Агентства частка нафти у світовому енергетичному балансі первинних енергоносіїв залишиться найбільшою (табл.2). Частка твердого палива буде зменшуватися, а частка газу, як первинного джерела енергії, буде збільшуватися. За прогнозом частка відновлювальних видів енергії також буде зростати.

Таблиця 2
Частка джерел енергії у загальному споживанні енергії в світі, у %*

Види ресурсів	1990	2000	2010	2010	2030	2030 до 1990 , %
Тверде паливо	27,8	18,5	15,8	13,8	15,5	- 44,24
Нафта	38,3	38,4	36,9	35,5	33,8	- 11,74
Газ	16,7	22,8	25,5	28,1	27,3	63,47
Ядерна енергія	12,7	14,4	13,7	12,1	11,1	- 12,60
Відновлювальні види енергії	4,4	5,8	7,9	10,4	12,2	177,27

*Складено за даними [12]

Стратегічна задача світової громадськості – скорочення споживання викопаних та збільшення споживання відновлювальних джерел енергетичних ресурсів, що підтверджується даними табл. 2. Європейська комісія у новій енергетичній стратегії до 2020 року [13] визначає наступні пріоритети в забезпеченні енергетичної безпеки: вдосконалення технологій розвідки, видобутку та споживання викопаного палива; запровадження технологій енергозбереження та енергоефективності; інтеграція інфраструктури енергетичного ринку; визначення енергетичної політики; розвиток технологій використання альтернативних джерел та захист прав споживачів. Особлива увага приділяється знаходженню, розробці технологій використання та впровадженню альтернативних джерел енергії і розширенню їх частки у енергоспоживанні регіонів, країн та світу.

Загрози енергетичній безпеці на рівні нашої держави обумовлені, перш за все, спадом виробництва власних паливно-енергетичних ресурсів, вибуттям виробничих потужностей, зношеністю основних фондів, різким скороченням обсягів геологорозвідувальних робіт, що веде до залежності від держав-імпортерів паливно-енергетичних ресурсів, а з іншого боку, зростанням і без того високої енергоемності вітчизняної продукції, зниженням її конкурентоспроможності та попиту на світовому ринку. Трудові конфлікти та страйки, викликаючи порушення стабільності енергопостачання країни або окремих її регіонів, також становлять загрозу енергетичній безпеці. Зношеність основних фондів на підприємствах, які зайняті видобутком або енергопостачанням, може привести до виникнення техногенних аварій, а дія надзвичайних природних факторів, навіть до катастроф, що також становить загрозу енергетичній безпеці. Зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні фактори, від яких залежить стабільність імпортованих поставок паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів, умов транспортування енергетичних ресурсів через території інших держав, також можуть викликати загрози енергетичній безпеці країни або окремому регіону.

Енергетична безпека в сучасних економічних умовах є основою економічної безпеки будь-якої держави. Пріоритетні напрями розвитку енергетичної безпеки наступні. Створення стратегічних резервів викопаного палива (сховищ нафти, нафтопродуктів, газу та вугілля). Підвищення енергоефективності і зниження енерговитрат в усіх сферах економіки. Впровадження інноваційних технологій у процеси видобутку, переробки, транспортування та споживання енергоресурсів. Підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів. Розвиток альтернативної енергетики.

Для оцінки стану енергетичної безпеки на рівні держави і регіону використовується метод моніторингу та індикативного аналізу. Але дана методика не дозволяє оперативно враховувати вплив ризиків суб'єктів енергетичного ринку. Доцільно для визначення стану енергетичної безпеки застосовувати експертну систему, яка має можливість враховувати дані кількісного та якісного характеру та надавати неупереджені експертні висновки щодо існуючого та прогнозного стану енергетичної безпеки. Для дослідження рівнів енергетичної безпеки держави та регіонів визначено склад індикаторів, який розподілено на окремі групи: забезпечення тепло та електроенергією, відтворення основних виробничих фондів. Фактори, які впливають на стан енергетичної безпеки умовно поділено на внутрішньоекономічні та зовнішньоекономічні. Загальний підхід до аналізу енергетичної безпеки, який використовується у багатьох країнах світу, полягає у створенні системи безперервного моніторингу енергетичної безпеки. Основою моніторингу енергетичної безпеки є індикативний аналіз.

Висновки. Відсутність єдиного розуміння визначення поняття «енергетична безпека» викликана недостатністю розробленості теорії енергетичної безпеки, що підтверджує необхідність проведення подальших розробок в цієї сфері. За проведеним аналізом підходів до визначення поняття «енергетична безпека» можна зробити висновок, що енергетична безпека в контексті економічної безпеки держави має динамічний характер, оскільки енергетична сфера визначається змінним у часі типом та рівнем енергетичної безпеки. Всі сучасні економічні системи забезпечення енергетичної безпеки країни залежать від гарантованих поставок та стабільності цін на енергоносії. Політична стабільність в регіонах, які володіють енергоносіями, буде мати важливе значення для енергетичної безпеки всіх країн світу. Стабільне забезпечення будь-якої країни світу енергоносіями – це дійсно є задачею енергетичної безпеки.

Сучасне завдання енергетичної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів та характеру загроз – це забезпечення можливості стабільно виробляти та використовувати енергію з метою сприяння економічному зростанню країни та підвищення рівня якості життя населення.

Література:

1. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття [За заг. ред. А.К. Шидловського, М.П. Ковалка]. – К.: УЕЗ, -2001. – 398 с.
2. Сайт світової енергетичної ради. [Електронний ресурс] . – Режим доступу до ресурсу: http://www.worldenergy.org/document/ethiopia_june_30_v_gbeddy_security.pdf.
3. Міжнародне енергетичне агентство [Електронний ресурс] . – Режим доступу до ресурсу: http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103
4. Денчев К. Мировая энергетическая безопасность: история и перспективы / К. Денчев. – Новая и новейшая история. – 2010. - № 2. – С. 34-77.
5. Морозов В.В. Стратегическое инновационное управление в электроэнергетике: монография/ В.В. Морозов. – М.: Альфа-М, 2004. – 280 с.
6. Грязнов Л. Тезисы по энергокризису //Л. Грязнов// Эско. – 2002. - № 2. [Електронний ресурс] . – Режим доступу до ресурсу: http://esco-ecosys.narod.ru/2002_2/art34.htm
7. Микитенко В.В. На чому базується енергетична безпека держави/В.В. микитенко// Вісник НАН України. – 2005. - № 3. – С.41-47.
8. Земляний М.Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи/ М.Г. Земляний// Стратегічна панорама. – 2009. - № 2. – С.56 – 64.
9. Сухін Є.І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави: автореф. дис. ...-ра екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / Сухін Євген Іллч // Рада національної безпеки та оборони України; Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2005. – 38 с.
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» № 145-р від 15.03.2006 р. //Сайт Верховної Ради України

[Електронний ресурс] . – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80>

11. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.

12. European Energy and Transport, Trends to 2030 – update 2005, European Communities, 2006. - 146 p.

13. Energy 2020 – A strategy for competitive, sustainable and secure energy/ Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions/ COM (2010) 639 final/ 10 November 2010// Сайт European Commission's Directorate-General for Energy and Transport [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/strategies/2010/2020_en/htm

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"